

I-а КОНФЕРЕНЦІЯ МОЛОДИХ ОРНІТОЛОГІВ УКРАЇНИ

Перша конференція молодих орнітологів відбулася 4-6.03.1994 р. в м. Луцьку. Її організували *Спілка молодих орнітологів України та Західне відділення Українського орнітологічного товариства при підтримці науково-екологічної фірми "Світ птахів"* (Луцьк) та *Волинського обласного ліцею природничого профілю*, на базі якого й проходила конференція. До Луцьку приїхали 65 професійних орнітологів та аматорів з 15 областей України, гості з Польщі та Голландії. Треба сказати, що очікувалось значно ширше представництво, але через складні економічні умови багато запрошених не змогли приїхати. Центральна рада Українського орнітологічного товариства була присутня в Луцьку майже у повному складі.

Наукова програма конференції зайняла 2 дні. Було проведено 3 пленарних засідання та 2 "круглих столи". В рамках конференції 5.03 відбулися II збори Спілки молодих орнітологів України, де було обговорено та прийнято Статут.

Всього заслухано 24 доповіді, більшу частину яких було зроблено під час пленарного засідання "Фауністика. Населення. Поширення та екологія окремих видів." (керівники: О.М. Пекло (Київ, Зоологічний музей НАН України) та А.А. Бокотей (Львів, Державний природознавчий музей)). В.О. Новак (Хмельницька область) дав аналіз орнітофауни Хмельницької області за останні 150 років. В.М. Грищенко (Канівський заповідник) доповів про сучасний статус чорного лелеки (*Ciconia nigra*) в Україні. Доповідь В.О. Пограничного (Дрогобицький краєзнавчий музей) стосувалась деяких аспектів гніздового поширення та екології лебедя-шовуна (*Cygnus olor*) на Правобережжі Дністра у Львівській області. Аспектам синантропізації цього виду в Шацькому поозер'ї надав уваги в своєму виступі В.І. Матейчик (Шацький національний парк). Чотири доповіді було присвячено поширенню та екології хижих птахів. Про адаптації орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*), великого підорлика (*Aquila clanga*) та зміїда (*Circaetus gallicus*) до змінених умов середовища на прикладі Середнього Придніпров'я йшла мова в доповіді М.Н. Гаврилюка (Черкаський педінститут). В.В. Ветров (Луганський педінститут) охарактеризував сучасне поширення та стан популяції орла-могильника (*Aquila heliaca*) в Україні і розповів про міжнародну програму збереження цього виду в Європі. Більш детально він ознайомив учасників конференції з власними дослідженнями поширення та екології могильника і орлана-білохвоста в басейні Сіверського Дінця, де зосереджено не менше половини української популяції першого

виду. О.В. Савчук (Рівне, Центр екологічного виховання) повідомив про знахідки 13 видів рідкісних хижих птахів Рівненської області з 1980 по 1992 рр. Загальну характеристику фауни куликів Львівської області (38 видів зареєстровано протягом XIX та XX ст., зараз 9 гніздяться достовірно, для 4 видів гніздування припускається) дала І.В. Когут (Львівський університет). Про багаторічну динаміку чисельності чорноморської популяції середземноморського мартина (*Larus melanocephalus*) розповіла Т.Б. Ардамацька (Гола Пристань), а сучасний статус малого крячка (*Sterna albifrons*) на заході України знайшов своє відображення в доповіді І.М. Горбаня (Львівський університет). Ще в двох порівняно невеликих фауністичних повідомленнях охарактеризований якісний склад орнітофауни Летичівського району Хмельниччини (В.О. Новак) та подані відомості про чисельність і поширення берегової ластівки (*Riparia riparia*) у середній течії Дністра (А.А. Бокотей, І.В. Когут). Деяким змінам гніздової фауни Криворіжжя присвятив свій виступ В.В. Коцюруба (Криворізький педінститут), у другій своїй доповіді він підкреслив особливості хвостово- та шламосховищ, як техногенних біотопів, де гніздяться 72 види птахів, 42 трапляються на прольоті та 27 зимують. Заключним на цьому засіданні був виступ В.М. Грищенка "Структура населення птахів грабової діброви Канівського заповідника". Всі доповіді були зустрінуті із зацікавленням і викликали багато питань до доповідачів.

Під час вечірнього засідання "Міграції та зимівлі" (керівники В.М. Грищенко та В.О. Пограничний) в перший день конференції заслухано доповіді В.М. Грищенка про дослідження співвідношення напрямків польоту зграй під час осінньої міграції у різних категорій мігрантів на території України, О.Б. Чорненької (Львівський університет), присвячену якісній та кількісній характеристиці пролітних зграй та груп куликів, Є.Д. Яблонівської (Київський університет) про клінальну мінливість довжини крила та дзьоба лісового щеврика (*Anthus trivialis*) та зяблика (*Fringilla coelebs*), В.В. Коцюруби про зимівлі воронівих на Криворіжжі.

Пленарне засідання другого дня роботи конференції було цілком присвячене проблемам охорони птахів та їх біотопів (керівники Т.Б. Ардамацька та І.М. Горбань). Й. Вінкельман (Голландське товариство охони птахів) розповіла про завдання, структуру, і діяльність міжнародної організації охорони птахів BirdLife International. Доповідь М. Вельох (Польща, Орнітологічна станція Інституту екології ПАН) була присвячена сучасному стану популяції лебедя-шовуна в Європі. М. Вельох також ознайомила учасників конференції з роботою Польського товариства

охорони птахів. З великим інтересом була зустрінута доповідь О.В. Босака (Київський педуніверситет) "Охорона птахів і дистанційні методи орнітологічних досліджень в Україні". Програмі інвентаризації водно-болотних угідь України в інформаційному повідомленні надав уваги В.П. Стойловський (Одеса, Науковий центр екології моря).

Під час двох "круглих столів", організаторами яких були І.М. Горбань, Ю.І. Вергелес (Харків, Державна академія міського господарства), А.І. Гузій (заповідник "Розточчя"), В.А. Костюшин (Київ, Інститут зоології НАН України), пройшов вільний обмін думками з питань орнітологічного моніторингу, принципів і методів складання атласів гніздового і зимового поширення птахів в Україні.

В резолюції конференції відмічено загальний високий рівень її підготовки та проведення, але зазначена необхідність підвищити вимоги до професійного рівня і достовірності публікацій, перш за все з питань фауністики. Підкреслено також потребу більш активної, ніж зараз, участі орнітологів у науковому обґрунтуванні виділення природоохоронних територій. Запропоновано звернутись у відповідні інстанції з пропозицією виділити діапазони радіочастот для дистанційних орнітологічних та природоохоронних досліджень. Орнітологам, які працюють у музеях, запропоновано розпочати підготовку матеріалів до каталогу орнітологічних наукових колекцій музеїв України.

Своєчасно були видані матеріали конференції. У них можна знайти різні відомості про 270 видів птахів, що представлені у 74 доповідях 48 авторів.

Конференція, що тривала 3 дні, крім наукової програми включала також автобусну екскурсію по Луцькому району та м. Луцьку, під час якої спостерігалось щонайменше 40 видів птахів, в тому числі перші пролітні зграї білолобих гусок (*Anser albifrons*) та чайок (*Vanellus vanellus*).

Приємно відмітити також атмосферу взаєморозуміння, поваги, доброти, що супроводжувала дружню прощальну вечерю, а також спілкування учасників протягом всієї конференції.

Хочемо висловити велику подяку керівництву та працівникам Волинського обласного ліцею природничого профілю (директор - М.І. Тарасюк) за теплий прийом та гарне обслуговування учасників конференції.

Наступну конференцію молодих орнітологів вирішено провести у 1996 р.

Ю.І. Вергелес,
В.М. Грищенко

НАРАДА СТОРІН РАМСАРСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАТВЕРДЖЕННЯ "РАМСАРСЬКОГО" СТАТУСУ УКРАЇНИ

I

Нарада була скликана 21- 23.03.1994 р. у Будапешті. Організацію взяв на себе уряд Угорщини при фінансовій підтримці уряду США (*Department of the Interior - Fish & Wildlife Service*), а також *Рамсарське Бюро*. Супроводження здійснювало *Міністерство навколишнього природного середовища і регіональної політики Угорщини і Будапештський Директорат охорони природи*.

У нараді взяли участь експерти як із країн, що є Сторонами конвенції (Арменія, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Угорщина, Литва, Польща, Румунія, Російська Федерація, Словацька Республіка, Словенія, Югославія), так і з тих, що є потенційними її Сторонами (Албанія, Беларусь, Естонія, Латвія, Молдова, Україна), а також представники *Ramsar Bureau, BirdLife International* (Великобританія), *IUCN* (Угорщина), *IWRB* (Великобританія), *WWF* (Угорщина) і *FONC* (Німеччина).

Підсумковий документ наради констатує, що робота по виконанню рішень Рамсарської конвенції просувається цілком вдало, хоча у всіх Сторін існують певні фінансові труднощі. Став помітним процес зміни стану водно-болотних угідь із зміною їх статусу, як об'єктів власності. Підтверджено важливість вирішення проблем охорони птахів у районах, що знаходяться під юрисдикцією декількох держав. Підтверджено бажання країн до подальшого співробітництва у галузі охорони та вивчення водно-болотних угідь та водоплавних птахів. У відповідності до рішень наради експертів Східної Європи, що відбулася у Буенос-Айресі у січні 1994 р., було запропоновано звернути увагу на такі пріоритетні напрямки, актуальні для 1994 р.: а) розвиток критеріїв для ідентифікації водно-болотних угідь міжнародного значення з точки зору іхтіології; б) визначення поняття "екологічний характер" угідь; в) визначення поняття "зміна екологічного характеру" угідь.

На період до наступної конференції Сторін (1996 р.) для країн Східної Європи визначено біля десяти пріоритетних напрямків роботи. Серед них головні такі: розширення переліку "рамсарських" угідь та проведення їх задовільного моніторингу, приділення уваги рікам, створення "рамсарських" центрів, врахування вимог протоколу "Монтре" (документ про території міжнародного значення, що знаходяться під загро-

зою), інших резолюцій і рекомендацій “Кушіро” (підсумкові документи V наради конференції Сторін у Японії від 9-16.06.1994 р.), додаткових резолюцій та рекомендацій Рамсарської конвенції. Наступна нарада Сторін Рамсарської конвенції Східної Європи (1995 р.) вирішено провести у Болгарії.

Звіт України було заслухано на засіданні 22.03. У ньому підкреслювалось, що незважаючи на складне економічне становище робота по збереженню і розширенню переліку “рамсарських” угідь продовжується. Вона зачіпає організаційні, законодавчі і екологічні сфери; орієнтована на розширення мережі зарезервованих територій, збереження екологічних коридорів, відновлення угідь Українського Полісся, створення Центру менеджменту водно-болотних угідь і водоплавних птахів, розгортання національного Центру кільцювання. Робиться також наголос на збереженні водних ресурсів взагалі. Запрошено країни Східної Європи підтримати такі ініціативи, а також ініціативи Одеської наради (жовтень 1992 р.) та міжнародний проект “Black Sea Wetlands Action Plan”, в якому приймають участь, крім України, Російська Федерація і Грузія. Звіт був прийнятий і викликав зацікавленість.

На пропозицію Рамсарського бюро до кінця квітня виділити три пріоритетних проекти, яким віддає перевагу, наприклад, Україна, сьогодні запропоновано такі: інвентаризація водно-болотних угідь, відновлення і збереження природного комплексу Українського Полісся, вивчення і контроль орнітологічної ситуації у Причорномор’ї “Black Sea Wetlands Action Plan”.

II

На квітень 1994 р. “рамсарський” статус України не був чітким, незважаючи на загальне бажання нашої Сторони бути членом Рамсарської конвенції, що багато разів підтверджено на наукових і дипломатичних зустрічах та відповідними діями. Згідно з офіційними документами, Україна сьогодні відповідає за збереження трьох природних об’єктів: 1) Сиваш (45 700 га); 2) Каркінітська затока (37 300 га); 3) Дунайські плавні, Ягорлицька і Тендрівська затоки (сумарно 128 051 га). Всі ці об’єкти, крім Сиваша, внесені також у перелік територій, що знаходяться під загрозою, протоколу “Монтре”. Надалі, із практичних міркувань, є необхідність розділити останній природний об’єкт на два, про що вже повідомлено Рамсарське бюро. На сьогодні це ще залишається без змін. Очікується, що цей новий перелік об’єктів буде надіслано у визначеному порядку до депозитарію конвенції, тобто до UNESCO, у найближчому майбутньому.

Офіційно Україна, як і деякі інші республіки колишнього СРСР, зараз має лише загальні обов’язки про необхідність збереження природних об’-

єктів, що витікає із Алма-Атинської Декларації від 21.12.1991 р. (цит.): to guarantee “in conformity with their legislative procedures, the fulfilment of international obligations, stemming from the agreements signed by the former USSR” (Примітка 2 до документу “Contracting Parties to the Ramsar Convention. 01.03.94”). І така робота дійсно проводиться.

У деяких напівофіційних документах Рамсарського бюро (таких, наприклад, як матеріали нарад) також зафіксовано, що Україна вже проінформувала секретаріат про визнання міжнародного значення трьох “рамсарських” об’єктів, що залишилися на її території після розпаду СРСР (Eastern European Regional Meeting, Budapest, Hungary, 21-23 March 1994. Supporting Documentation. P. 9). Можливо, що тут малося на увазі листування між Рамсарським бюро та Мінприроди і Кабінетом Міністрів України на протязі 1992-1993 рр. Відчувається велика зацікавленість Рамсарського бюро щодо зміни статусу Української Сторони, намагання надати їй всіляку допомогу. З іншого боку, приклад України доводить, що на практиці може існувати деяка повільність у вирішенні питань зміни стартового статусу тої чи іншої держави по відношенню до Рамсарської конвенції. Можливо, це пов’язано з дрібними недоліками процедурних інструкцій конвенції, які забезпечують її життєвість.

На сьогодні Рамсарське бюро вже надало Україні обмежену фінансову допомогу у вигляді оплати візитів представників України до Японії та Угорщини, а також сприяло (через IWRB) започаткуванню міжнародного проекту “Black Sea Wetlands Action Plan”.

З свого боку, Україна продовжує добровільно робити свій опосередкований внесок до Рамсарської конвенції діями: через скликання 18-22.10.1993 р. міжнародної наради в Одесі, підтримку міжнародного проекту “Black Sea Wetlands Action Plan”, започаткування інвентаризації водно-болотних угідь, проекту “Оптимізація мережі охоронюваних природних територій, рекультивация осушених водно-болотних комплексів та відновлення ландшафтного біорізноманіття Українського Полісся”, створення Центру менеджменту водно-болотних угідь (разом із Дарвінським Фондом). Крім того, Україна веде масштабні роботи, щодо збереження своїх водних ресурсів взагалі, активно впроваджує нові нормативно-правові акти, що стосуються також водоплавних птахів та водно-болотних угідь.

На сьогодні прийнято указ Президента про збереження і розвиток природно-заповідного фонду, а також про резервування для наступного заповідання цінних природних територій та об’єктів. Таких запропоновано 61, і серед них біля

третини - це об'єкти, що мають відношення до "рамсарських" угідь, або до угідь, асоційованих з ними. У відповідності до указу про резервування, такі об'єкти не підлягають приватизації, тут обмежується будівництво, меліорація, розорювання і т. п. Деталь, що стосується заборони на приватизацію відповідних водно-болотних угідь, повинна сьогодні викликати найбільшу зацікавленість у політекологів.

4.02.1994 р. Уряд України ратифікував Конвенцію про захист Чорного моря від забруднення, що, безумовно, сприятиме покращенню екологічної ситуації у цьому регіоні і особливо на узбережжі, у гирлах річок, де зосереджуються водоплавні птахи. Важливо відмитити, що ці позитивні дії опосередковано зачіпають угіддя Української Сторони, внесені у протокол "Монтре". Взагалі, розгортання під егідою цієї конвенції також міжнародної програми "Environmental Management and Protection of the Black Sea" значно підсилить позиції орнітологів, що займаються проблемами Рамсарської конвенції. Вже сьогодні виконання проекту інвентаризації водно-болотних угідь в Україні, розрахованого на 1994-1995 рр., доручено Українському центру екології моря (Одеса), який одночасно є також центром спеціального моніторингу міжнародної програми "Environmental Management and Protection of the Black Sea".

На цьому прикладі добре видно, як спрацює ефект підсилення збуджень за рахунок їх накладання, що завжди доцільно використовувати як додаткові важелі при плануванні екологічних програм.

Таким чином, сьогодні Україна практично готова гарантовано виконувати вимоги Рамсарської конвенції і надалі робити свій внесок спеціальними діями до того моменту, коли стане можливим підсилити їх добровільними грошовими внесками. За письмовим повідомленням Рамсарського бюро, яке надіслано Мінприроди України факсом від 23.09.1993 р., теоретично вони можуть складати 1,87 % від бюджету, що впливає із обсягу внесків до ООН.

Плани найближчого часу можуть включати наступне: подальше зміцнення нормативно-правової бази охорони водно-болотних угідь, продовження ділового листування з Рамсарським бюро з метою подальшого уточнення процедурних питань, і, нарешті, поетапне офіційне входження до Рамсарської конвенції, відповідно до її процедур, Закону України "Про міжнародні договори України", інших відповідних документів. Щодо переліку дій, які можуть надалі працювати на підтримку Рамсарської конвенції, то на даний час для України у резерві залишаються такі: подальше розведення рідкісних та загрозливих видів водно-болотних птахів у неволі, контроль за станом популяцій мігруючих водно-

болотних птахів та оцінка їх чисельності, в тому числі через кільцювання.

Слід зазначити, що обсяги кільцювання в Україні дуже незначні і не йдуть ні в яке порівняння з розмахом кільцювання водоплавних, наприклад у Росії, Казахстані чи багатьох країнах Західної Європи. За період 1987-1993 рр. Інститутом зоології НАН України та Мелітопольською орнітологічною станцією за кільцювано 8894 бакланів, 3 709 чапель, 134 лелек, 15 лисок, 22 качки, 21 386 мартинів, 2 687 крячків, 17 287 куликів (усне повідомлення А.М. Полуди). У свою чергу, за статистичними даними УСМР мисливці України, наприклад, у 1993 р. вполювали: 1 168 588 качок, 338 840 лисок, 211 494 куликів, 50 731 гусей. Зрозуміло, що при зазначених обсягах кільцювання, частоти повернення кілець з України та з-за кордону будуть дуже низькими, і їх не можна буде використати, наприклад, для управління процесом полювання через контроль видового та статеві-вікового складу здобичі. Взагалі, як альтернатива цьому методу, в Європі успішно використовують облік крил, а в Казахстані (за пропозиціями к. б. н. В.І. Придатка та к. б. н. Е.М. Ауезова) навіть рульових пер. Доцільно найближчим часом розгорнути подібні роботи також в Україні.

Можна вважати, що зацікавленість у наукових колах і надалі викликать будуть дослідження стану угідь і популяцій водоплавних птахів у Чорнобильській зоні та їх захист від небажаних змін.

Як слабке місце досліджень слід відзначити відсутність сьогодні в Україні достатньої бази для повного використання ГІС-технології при інвентаризації водно-болотних угідь, математичного моделювання сезонних міграцій водоплавних птахів.

* * *

Очевидно, що наступна конференція Сторін Рамсарської конвенції (1996 р.) не повинна пройти без участі України, але це потребує спеціальної кваліфікованої роботи і відповідних наукових і організаційних результатів, які будуть зараховані вже як звіт Сторони Рамсарської конвенції.

В.І. Придатко, М.П. Стеценко,
В.П. Давидок

НАУКА І ПРАКТИКА ОХОРОНИ ПТАХІВ

6-10.04.1994 р. в Англії проходила міжнародна наукова конференція "Bird Conservation: the Science and the Action", що в перекладі на українську означає "Охорона птахів: наука і практика"

Її організаторами виступили: *The British Ornithologists' Union* (Британська Спілка Орнітологів), *The Royal Society for the Protection of Birds* (Королівське товариство охорони птахів), *The UK Joint Nature Conservation Committee* (Англійський об'єднаний комітет охорони природи), *The Wildfowl & Wetlands Trust* (Трест дичини та водноболотних угідь), *The British Trust for Ornithology* (Британський трест орнітології). Перш ніж перейти до розповіді про саму конференцію, варто сказати кілька слів про ці організації, завдяки яким і відбулось зібрання представників багатьох країн світу, об'єднаних темою охорони птахів.

The British Ornithologists' Union (BOU) - одна з найстарших орнітологічних організацій світу, заснована ще в 1858 р. BOU має міжнародне членство. Головною метою спілки є підтримка вивчення птахів у Британії, Європі, їх охорона. Дана організація проводить конференції, видає журнал "Ibis", різноманітну іншу орнітологічну літературу.

The UK Joint Nature Conservation Committee (JNCC) об'єднує три національні природоохоронні агенції, які проводять свою діяльність як в Англії, так і на міжнародному рівні.

The Wildfowl & Wetlands Trust (WWT) був заснований у 1946 р. Пітером Скотом. WWT працює над збереженням водноболотних угідь та охороною їх біорізноманіття. Для досягнення цієї мети велика увага приділяється дослідницькій та освітній роботі. Сьогодні WWT менеджє понад 3000 га водноболотних угідь, які мають найбільше значення на державному та міжнародному рівнях для птахів та інших організмів, у нього є вісім центрів у Великобританії, які доступні відвідувачам.

The Royal Society for the Protection of Birds (RSPB) є однією з найбільших природоохоронних організацій світу. Її членами є 850 тисяч чоловік, RSPB є партнером BirdLife International від Об'єднаного Королівства. Дане товариство менеджє 125 природних заповідників загальною площею понад 82000 га.

The British Trust for Ornithology (BTO) веде свою історію з 1933 р. BTO має біля десяти тисяч членів, активно працює над цілим рядом програм з моніторингу птахів, обліків, зимових та гніздових атласів.

Вперше за 135 років BOU присвятив свою річну конференцію виключно темі охорони птахів. Метою конференції було зібрати і об'єднати як науковців, так і охоронців орнітофауни. У цьому великому науковому форумі взяли участь 220 орнітологів з 23 країн світу, в тому числі з України. На відкритті конференції мав слово старійшина англійських орнітологів пан Макс Нікольсон, який, незважаючи на свій уже вельмиповажний вік, зумів задати ефективного, робо-

чого настрою. Протягом п'яти днів на конференції виголошувались доповіді з проблем популяційної динаміки, лімітуючих факторів, ландшафтної екології, нових підходів до охорони птахів. Обговорювались питання збереження як окремих видів, так і орнітофауни загалом. Учасники конференції переконалися, що немає у світі жодної країни, незважаючи на ступінь її розвиненості, де б не стояли гостро ті чи інші екологічні проблеми. Всі вони великою мірою пов'язані з орнітофауною, охороні якої було надано провідного значення для охорони органічного світу Землі взагалі. Вченими постійно наголошувалось на необхідності глибоко наукового підходу до проведення природоохоронних акцій - тільки єдність науковців та охоронців всієї планети може забезпечити збереження єдиної системи живого. Підкреслювалось, що ключем для вирішення цієї проблеми може стати екологія птахів, різні види орнітологічного моніторингу.

Матеріали конференції будуть опубліковані у спеціальному випуску журналу "Ibis" в січні 1995 р.

Ю.Т. Салига

ФОРУМ ПО БОННСЬКІЙ КОНВЕНЦІЇ

4-14.06.1994 р. у м. Найробі (Кенія) було скликано форум з питань Боннської Конвенції (надалі Конвенції). Він включав нараду Наукової ради (4-5.06), симпозіум з проблем мігруючих тварин (6.06), IV нараду Конференції Сторін (7-11.06), нараду "країн-ареалів" Угоди про збереження мігруючих водолюбних птахів Африкано-Євразійського міграційного шляху (або АЕВА, надалі Угоди), яка відбулася 12-14.06.

Україна не є дійсним членом цієї Конвенції і зазначеної Угоди з різних причин. Незважаючи на це, секретаріат Конвенції при ЮНЕП направив запрошення в Україну (на одного представника), а також люб'язно погодився взяти на себе всі витрати, пов'язані з цим. Представник від України був призначений Мінприроди України і був зареєстрований у статусі спостерігача.

Нижче дається короткий аналіз статусу України у Конвенції і Угоді з урахуванням інформації, отриманої на кенійському форумі, а також огляд основних його документів. Їх загалом більше 98, і вони мало відомі широкому колу орнітологів.

I

Україна не є Стороною Конвенції (у тому розумінні, як це передбачено пунктом *k* частини першої ст. I Конвенції). У термінах документів, які були винесені на обговорення червневого форуму 1994 р. у Найробі, Україна є "non-Party" або "non State Party". Причому, у самому тексті

Конвенції таких термінів немає. Як виявилось, в силу логічних обставин, Україна вже увійшла до переліку країн, що мають відношення до Конвенції, але без обов'язків Сторони. Як це трапилось і що означає?

По-перше, відповідно до ч. 6 дод. I ст. III, ч. 3 і ч. 4 дод. II ст. IV Конвенції, Сторони її приймають спеціальні угоди між країнами-ареалами мігруючих видів, якщо це необхідно для їх охорони. Зрозуміло, що подібний ареал можуть скласти і країни, які не є Сторонами зазначеної Конвенції. У відповідності до пар. 2 ст. V Конвенції (цит.) “кожна Угода повинна охоплювати весь ареал даного мігруючого виду і повинна бути відкрита для приєднання всіх держав ареалу даного виду, незалежно від того, є вони Сторонами цієї Конвенції чи ні”.

По-друге, розробниками документів Конвенції Україна була також внесена у проект документу “Range States Included in the Action Plan” (Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds. Volume I: Agreement Text. First Revision, April 1994. Annex 1a, p. 19. Tabl 2, p. 51). Розробка даної Угоди була запропонована на першому форумі Конференції Сторін Конвенції (Бонн, 1985; див. Резолюцію 1.6). У період 1988-1991 рр. проект цієї Угоди разом з деякими іншими документами був розроблений Нідерландами при підтримці Секретаріату Конвенції, IUCN, WG/CMS/SC і IWRB.

Виходячи із всього цього, Секретаріат Конвенції запросив 15.11.1993 р. потенційні Сторони цієї Угоди, включаючи Україну, надати свої зауваження та пропозиції. З різних причин Ук-

ПРОЩАНИЕ С ДРУГОМ

В последние дни уходящего 1994 г. нас поразила скорбная весть - трагически погиб Сергей Таглин. Он не был профессиональным зоологом, однако хорошо известен многим харьковским орнитологам, особенно молодым. Сергей воспитал не одно поколение их, курируя на протяжении почти 20 лет старейшую в Украине студенческую природоохранную Дружину биофака Харьковского университета. К середине 1980-х гг. он стал одним из лидеров неформального природоохранного движения в республике. С. Таглин был в числе организаторов и активных членов первого в бывшем СССР координационно-методического совета Дружин по охране природы, первого в Украине экологического центра, первого экологического фонда малой реки, впервые организовал операцию “Ель” по защите хвойных насаждений от браконьерских порубок в предновогодние дни, организовал и провел несколько всесоюзных и всеукраинских конференций студенческих дружин. По его инициативе собирались средства для семей погибших от рук браконьеров охотоведов Евгения Иняка и Валерия Ринчинова. Этот перечень можно продолжать еще долго.

Многие годы Сергей занимался активной природоохранной пропагандой. Он автор-составитель великолепной природоохранной публицистической книги “Завтра будет поздно”, редактор междружинного бюллетня, одной из лучших в Украине экологических газетных страничек.

Его дом на улице Победы в Харькове был всегда открыт для тех, кому не чужды идеалы “борьбы за победу безнадежного дела”. Вместе с женой Ольгой он умел создать легкую, дру-

жескую атмосферу, своего рода “заповедник”, куда всегда тянуло отдохнуть душой, очиститься совестью, окрепнуть духом. Там день-деньской столовалась молодая “зеленая поросль”, вместе с вареной картошкой незаметно получая уроки чести и достоинства.

Занимаясь охраной природы не одно десятилетие, с горечью замечаешь, как много нынче появилось спекулянтов и дельцов от “экологии”. Сам этот термин стал модным словечком в устах политиканов. На самих видных местах оказались не те, кто всю жизнь занимался реальной природоохранной деятельностью, а ловкачи, умевшие сказать нужные слова в нужном месте. Сергею всегда претила какая-либо игра, сделки в деле охраны природы. Время шло, коверкая людей, а он не менялся, оставаясь верным своим романтическим юношеским идеалам. Когда в Харьков нагрянули киевские “природоохранники”, желая создать там псевдоотделение “Зеленого Світу”, С. Таглин отказался в этом участвовать, несмотря на заманчивое предложение стать председателем.

В 1995 г. Сергею исполнилось бы 40 лет. Подающий надежды ученый-психолог, любимый преподаватель Харьковского университета, он написал несколько интересных книг по этнопсихологии. И еще столько всего не успел... Смерть из-за нелепой случайности - под колесами автомобиля - оборвала творческие планы. Природа теряет своих защитников...

Ушедшие рано - навсегда остаются молодыми. Таким мы и сохраним его в наших сердцах.

В.Е. Борейко, В.Н. Грищенко,
О.Г. Листопад

раїною це не було зроблено, і така нагода з'явилася вдруге, під час кенійського форуму, про що йдеться нижче.

II

Форум з питань Боннської Конвенції проходив у чотири етапи. Україна була присутня на останніх трьох нарадах 6-14.06.

У IV нараді Конференції Сторін Конвенції взяли участь 119 експертів з Аргентини, Австралії, Австрії, Бельгії, Камеруну, Франції, Німеччини та інших держав-членів, країн-спостерігачів - Вірменії, Барбадосу, Беларусі, Китайської Народної Республіки, Перу, Польщі, Російської Федерації, США та ін., а також України; організацій при ООН, міжурядових і неурядових організацій - UNEP/WPAU/EM, CITES, IWRB, RCW, BirdLife International, CIC (Migratory Bird Commission), East African Wildlife Society і т. д.

На нараді обрано новий склад адміністративних органів, обговорено деякі зміни у тексті Конвенції, затверджено бюджет на період до 1997 р. Відповідно до нових розрахунків загальна "вартість" Конвенції складатиме у 1995 р. - 797 220 \$, у 1996 - 925 475 \$ і у 1997 р. - 1 094 700 \$ (UNEP/CXMS/Res. 4.6/Add. 2, Ann. 1). Таким чином, іде наростання вартості Конвенції і можна прогнозувати збільшення обсягу внесків держав-членів, що помітно затримає входження у Конвенцію країн, що мають умовно статус "developing country" або "country with economy in transit". Можливо, ці труднощі торкнуться і України: теоретично її внески повинні складати декілька десятків тисяч доларів США на рік, бо повинні нараховуватися у відповідності до шкали ООН. Взагалі, для країн-членів Конвенції це складає 0,01 %-8,93 % від бюджету. Для прикладу, Заір, Шрі Ланка, Сенегал, Сомалі та деякі інші вносять по 206 \$, а Німеччина - 184 088 \$ на рік. Вона має найбільший внесок.

На нараді відчувалося, що фінансова участь країн у Боннській Конвенції не є простою. Секретаріат відкрито попередив про фінансові труднощі і повідомив, що звернувся за підтримкою до ООН. Наукова рада Конвенції також повідомила, що відвідала із спеціальною місією Вашингтон, щоб запросити Уряд США приєднатися до Конвенції для її підтримки. (США до цього часу не є Стороною Боннської Конвенції.) Отримано роз'яснення, що відповідні структури в США вивчать питання про це.

На жаль, на згаданій нараді Сторони Конвенції, які за статутом мають право голосу, не піднімали питання щодо сплати внесків, наприклад, "in kind". Представник Грузії запропонував обговорити можливість зміни фінансових умов приєднання цієї країни до Конвенції, але не знайшов підтримки.

На форумі підкреслювалось, що має місце незадовільна звітність країн перед адміністрацією Конвенції (UNEP/CMS/Conf. 4. 7). Наприклад, за даними на 18.05, із 44 країн прозвітували-

ся лише 8. (Деякі країни підготували короткі звіти прямо на нараді.) Поряд з тим було зазначено, що немає затвердженої форми звітування і прийнято рішення взяти за основу звіт Австралії.

На 1.05.1994 р. членами Конвенції є 44 країни і ще 9 готові її підписати (UNEP/CMS/Inf. 4.1). У 1994 р. до Конвенції приєдналися Чеська Республіка і Філіпіни. Як Сторону Конвенції можна розглядати також ЄС, що добровільно і щорічно вносить до каси конвенції 25 тис. \$.

Значна кількість представників країн залишилась на наступну нараду по Угоді про збереження мігруючих водолюбних птахів Африкано-Євразійського міграційного шляху (або АЕВА).

Уважне ознайомлення з новим текстом Угоди підтвердило, що умови приєднання до неї залишилися без змін і потребують грошових внесків у відповідності до шкали ООН. Тобто Угода якийсь час не зможе бути підтримана тими країнами, які не можуть цього зробити.

12.06 при обговоренні принципів позицій Угоди та відповідного конспекту пропозицій країн, узагальнених напередодні форуму Нідерландами (док. UNEP/CMS/AEWA. 1.2), спостерігачем від України було запропоновано Науковій раді попередити ризик отримання неповної інформації про мігруючі види через надання країнам із перехідною економікою можливості приймати участь в Угоді "in kind". Для цього потрібно було б внести доповнення до ст. V, пар. 5 АЕВА. Але Секретаріат вирішив не розглядати це питання і висловив надію, що це можна буде зробити на наступній нараді Конференції Сторін.

Тоді додатково до цього спостерігач від України передав до Секретаріату пропозицію рекомендувати Науковій раді Угоди вивчити приклади участі країн з перехідною економікою в інших міжнародних угодах та конвенціях "in kind", з тим щоб винести це питання на обговорення на наступній конференції Сторін.

У робочому порядку на форумі було розглянуто проект документу "Memorandum of understanding concerning conservation measures for the Slender-Billed Curlew, *Numenius tenuirostris*". Спостерігач від України запропонував виправити деякі термінологічні непорозуміння, зняти позицію, де йдеться про необхідність зробити більш жорсткими правила полювання для іноземців в Україні (бо начебто від цього залежав в останні роки незадовільний стан популяції тонкодзьобого кроншнепа), а також запропонував робочій групі з питань захисту тонкодзьобого кроншнепа додати до майбутніх рекламних буклетів мікро-фонограму із записом голосів *Numenius tenuirostris* та схожих з ним видів, якщо ця можливість іще не втрачена.

III

Таким чином, на сьогодні можна відмітити, що в Україні існує позитивне загальне відношення до Конвенції і до Угоди, розуміння необхіднос-

ті підтримки їх діями. Як видно із різних документів, Україна сьогодні розглядає свій внесок у Конвенцію, як внесок *ресурсом*, що не знаходить поки що підтримки з боку адміністрації Конвенції.

Форум був досить насиченим і складним, зачіпав взаємовідносини багатьох держав, стан охоронюваних об'єктів. Сторони не розглядали питання про внесення змін і доповнень до статей Конвенції, які регламентують порядок сплати внесків, у тому розумінні як це, наприклад, потрібно для участі "non-Party". Тому секретаріат наради з питань документу "АЕWA" (де Україна, як і багато інших держав, має попередній статус "Range State"), не мав повноважень порушити це питання і залишив його до наступної Конференції Сторін 1997 р.

Слід чекати, що найближчим часом Україна буде залучена до процесу підписання "Memorandum of understanding concerning conservation measures for the Slender-Billed Curlew, *Numenius tenuirostris*", а також до участі у проекті захисту деркача (*Crex crex*). Останній проект був внесений на обговорення у Найробі Угорщиною і знайшов підтримку.

Наприкінці серпня 1994 р. прийшло повідомлення, що згаданий меморандум буде запропонований Україні для підписання у першій декаді вересня, у Москві.

В.І. Придатко, В.П. Давидок,
М.П. Стеценко

XXI СВІТОВА КОНФЕРЕНЦІЯ BIRDLIFE INTERNATIONAL

На півдні Баварії (ФРН) у передгір'ях Альп розташоване мальовниче німецьке містечко Розенхайм. Саме тут 11-18.08.1994 р. проходила конференція. Поряд із Міжнародним орнітологічним конгресом, який невдовзі відбувся в Австрії, вона стала найважливішою подією року для багатьох дослідників та охоронців птахів нашої планети. Це була перша конференція з часу реорганізації ІСВР в BirdLife International (BLI), що відбулася півтора роки тому. Крім цілого ряду організаційних питань завданням її було широке обговорення пріоритетів в охороні птахів на Землі. На конференцію прибуло понад 400 учасників з 80 країн світу.

Ще перед офіційним її відкриттям відбувся симпозіум, присвячений охороні птахів у Німеччині. На ньому обговорювалися загальні аспекти нещодавно розробленої стратегії збереження біорізноманіття ФРН. Проф. В. Ерз наголосив на необхідності надавати більшої уваги землекористуванню тих територій, які не охороняються. Особливу важливість цього підкрес-

лили також д-р Е. Беццель та проф. Ф. Баірляйн, які показали тісний взаємозв'язок між спадом популяції та деградацією місць її існування.

На офіційному відкритті конференції мали слово багато високопоставлених осіб. Зокрема, віце-президент Світового банку (World Bank) пан І. Серагелдін торкнувся проблем взаємозв'язку забезпечення людських потреб і збереження навколишнього середовища. Він розповів також про діяльність Світового банку у справі охорони природи; про кроки, які необхідно зробити для інтеграції екологічних факторів у господарську діяльність. Про роботу своєї організації розповів генеральний директор WWF д-р К. Мартін.

Конференційний тиждень був насичений багатьма симпозіумами, дискусіями, засіданнями робочих груп, екскурсіями.

Перший симпозіум був присвячений змінам навколишнього середовища і ситуації в Центральній та Східній Європі. Головував на ньому д-р Г. Буре (Нідерланди). Були заслухані доповіді про важливість цього регіону для охорони птахів (З. Валіцкі, секретаріат BLI), національні стратегії охорони природи та програми BLI у різних країнах (д-р П. Янков, Болгарія), пріоритети в охороні хижих птахів у Східній Європі (проф. В.М. Галушин, Росія) та ін.

Цілий день було відведено для обговорення проблем охорони птахів та природи в цілому у критичних місцях планети. Головував на цьому засіданні Н. Ічіда (Японія). Доповіді стосувалися питань збереження ендемічних видів у різних країнах світу, важливих орнітологічних територій Європи (К. Мартін-Новелла, секретаріат BLI), та інших регіонів.

Окремо розглядалось питання охорони критичних видів птахів, тобто тих, що зникають і потребують особливої уваги. На спеціальному засіданні під керівництвом Д. Вайлкове обговорювалися перспективи та напрямки діяльності у сфері охорони морських птахів (М. Брук, Англія), тропічних папуг (Е. Бучер, Аргентина). Б. Гередія (секретаріат BLI) торкнувся питання глобально-загрожуваних видів Європи.

Темою ще одного засідання було визначення пріоритету по роботі поза межами територій, які охороняються. Головуючий Н. Магнін-Язган (Туреччина) надав слово Г. Такеру. Він присвятив свій виступ вимогам до збереження птахів у сільськогосподарських ландшафтах Європи. Г. Біллен (Німеччина) розповів про досягнення у галузі екологічного землекористування, збереження природи і охорони птахів Європи.

На конференції проходили також засідання, присвячені програмам ІВА (Important Bird Areas - важливих територій для птахів) Європи та Африки, міжнародній діяльності BLI, напрямкам і стратегії майбутньої діяльності.

BLI стає сьогодні могутньою природоохоронною організацією світу. На час проведення кон-

ференції її партнерами стали вже 53 країни, серед них і Україна.

Ю.Т. Салига

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ПО АИСТАМ В ВОСТОЧНОЙ ГЕРМАНИИ

21-23.10.1994 г. в небольшом местечке Лобурге проходила 3-я конференция по аистам немецкой земли Саксония-Ангальт (3. Sachsen-Anhaltischer Storchentag). Она была международной, поскольку собрала более 100 человек из 8 стран. Организаторы полностью оплатили проезд и проживание специалистам из стран Восточной Европы. Благодаря этому стало возможным участие в работе представителей из Венгрии, Литвы, Польши, Словакии, Украины, Чехии. Конференция была посвящена 15-летию Аистиного двора в Лобурге (Storchenhof Loburg).

Сначала несколько слов о самом этом уникальном учреждении и его бессменном руководителе Христофе Каце (Dr. Christoph Kaatz). Аистиный двор был открыт в 1979 г. на окраине Лобурга после 2-летних подготовительных строительных работ. В основу его создания была положена простая и благородная идея - собирать по окрестностям больных и раненых аистов, выхаживать их и по возможности выпускать в природу. Уже к концу года здесь содержалось 130 животных со всей территории ГДР. Финансировался Аистиный двор на частные пожертвования, коммунальные средства и взносы предприятий. Вся работа полностью лежала на плечах семьи доктора Каца и добровольных помощников. Первые годы она велась на общественных началах, лишь с 1988 г. Аистиный двор стал государственным учреждением. К счастью, после объединения Германии его не постигла участь многих учреждений и организаций ГДР. Аистиный двор перешел в ведение Министерства по охране природы (Ministerium für Umwelt, Naturschutz und Raumordnung) земли Саксония-Ангальт. Сейчас он имеет хорошие помещения и оборудование. Но по-прежнему значительная часть работы ведется на общественных началах, лишь два человека на штатных должностях. Есть множество помощников среди жителей Лобурга и его окрестностей, школьников, студентов. Некоторые из них даже проходят здесь практику.

На площади в 1,5 га здесь находится несколько вольеров, специально заложены кормовые биотопы для аистов. Всего за 15 лет в Аистином дворе побывало 459 белых аистов (*Ciconia ciconia*). 349 из них (76 %) удалось спасти, 277 птиц (60,3 %) были выпущены обратно в при-

роду. Покалеченные аисты, которые не могли жить самостоятельно, передавались на содержание в различные места или оставались на "пожизненном пансионе" в Лобурге. Кроме них, Аистиный двор принял 84 хищных птиц и сов и нескольких черных аистов (*C. nigra*). Из хищников 60 птиц (71,3 %) также были выпущены в природу. Результаты, как видим, впечатляющие. Аистиный двор проводит еще и огромную пропагандистскую деятельность. Только в 1994 г. здесь побывало более 7000 посетителей.

На конференции обсуждались различные вопросы охраны и изучения белого и черного аистов. Последние два года были очень благоприятными для белого аиста как в Германии, так и в странах Восточной Европы. Это отмечалось во многих докладах. В некоторых землях Западной Германии быстрое падение численности впервые сменилось некоторым ее ростом. Продолжается также повышение численности черного аиста на территории Саксонии-Ангальт. Обсуждались конкретные методы охраны аистов - перемещение гнезд, защита от гибели на электролиниях, сохранение кормовых биотопов. Большой интерес вызвал доклад Михаэля Каца о сопровождении на мотопланере мигрирующих аистов, снабженных передатчиками. При этом использовалась комбинация спутниковой телеметрии и пеленгации из самолета. Эти исследования, кстати, проводились Аистиным двором по совместной программе с орнитологической станцией Radolfzell. Так что это еще и научная организация. За многие годы здесь накоплен богатый опыт спасения раненых и больных птиц. Его проанализировала и подвела некоторые итоги в своем выступлении Мехтхильд Кац. Почетным председателем на конференции был Курт Кречман - один из наиболее известных деятелей охраны природы в Восточной Германии и "крестный отец" Аистиного двора.

В.Н. Грищенко

КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ПОПУЛЯЦИОННОЙ ЭКОЛОГИИ ХИЩНЫХ ПТИЦ И СОВ

27-30.10.1994 г. в одном из отелей г. Фридрихсбрунн в горах Гарц (Восточная Германия) проходила 3-я международная конференция "Populationsökologie von Greifvogel- und Eulenarten". Организовал ее *Martin-Luther-Universität* из г. Галле. В работе приняли участие около 150 человек от Германии и Финляндии до Монголии и Камчатки.

Проф. М. Штуббе (Германия) рассказал о состоянии и перспективах работ по программе мо-

ниторинга за хищными птицами и совами Европы. Они ведутся под его руководством с 1988 г. Насколько важны собранные таким путем данные, показал в своем выступлении К. Геден. По материалам банка данных программы мониторинга он смог детально проанализировать динамику численности и успешности размножения хищных птиц в Восточной Германии в 1988-1993 гг. П. Саурола (Финляндия) познакомил слушателей с мониторингом за хищными птицами и совами в его стране (Финляндия не участвует в европейской программе). Ряд участников из стран Восточной Европы рассказали об организации мониторинговых работ и их первых результатах в различных регионах.

Много докладов было посвящено популяционной экологии и охране отдельных видов - орлана-белохвоста (*Haliaeetus albicilla*), тетеревятника (*Accipiter gentilis*), серой неясыти (*Strix aluco*), мохноногого сыча (*Aegolius funereus*) и др. Б.-У. Мейбург (Германия) остановился на использовании спутниковой телеметрии в исследованиях хищных птиц. У. Маммен (Германия) проанализировал популяционно-экологическое значение гнезда хищной птицы. М. Вебер (Германия) рассказал об использовании яиц хищников, как индикатора загрязнения окружающей среды. А. Ладыгин (Россия) осветил ход адаптивной радиации в отряде *Falconiformes* по данным морфо-функционального анализа челюстного аппарата.

Разной была тональность докладов о состоянии популяций тех или иных видов хищных птиц в различных регионах. Ряд выступлений немецких орнитологов касался современного положения сапсана (*Falco peregrinus*) в ФРГ и работ по восстановлению его популяции. Результаты впечатляют: сейчас этот сокол не только снова появился во многих городах, но гнездится даже на Кёльнском соборе и правительственных учреждениях. Доклад же Е. Лобкова (Россия) был посвящен тревожному состоянию популяции кречета (*F. rusticolus*) на Камчатке.

30.10 состоялись экскурсии в одну из долин Гарца, на орнитологическую станцию Штекби на Эльбе и в лес Хакель, где проводятся исследования популяционной экологии различных групп позвоночных университетом им. Мартина Лютера.

В.Н. Грищенко

25-е СОБРАНИЕ ОРГАНИЗАЦИЙ, ЧЛЕНОВ DDA

Очередное ежегодное собрание *Объединения немецких авифаунистов (DDA - Dachverband*

Deutscher Avifaunisten), которые традиционно проводятся в маленьком уютном отеле Klingelhöffer в г. Альсфельд (Гессен), состоялось 5-6.11.1994 г. Нашим орнитологам будет небезынтересно узнать, что это за организация и как она работает.

Германия имеет великое множество общественных организаций, имеющих то или иное отношение к птицам. Помимо Общества немецких орнитологов (*Deutsche Ornithologen-Gesellschaft - DO-G*), каждая из федеральных земель имеет одно, а то и больше, орнитологических общества. Кроме того, существуют десятки региональных объединений и рабочих групп по интересам, плюс к этому различные природоохранные организации. Вполне очевидна необходимость взаимодействия и координации работы. Так возникло 25 лет назад DDA. Цель его - координация работы различных объединений и групп по изучению авифауны Германии, организация совместных проектов и программ. Некоторые из них финансируются DDA. Членами объединения являются только организации. В настоящее время их насчитывается 44. В зависимости от количества членов, они имеют на собрании различное число голосов: до 100 чел. - 1 голос, 101-200 - 2, 201-400 - 3, более 400 - 4. Это максимум того, что можно иметь. Такой принцип очень важен, поскольку ни одна организация не может доминировать. Например, Немецкий природоохранный союз (*Naturschutzbund Deutschland - NABU*) имеет порядка 200 тыс. членов, что совершенно не сравнимо с мелкими объединениями по несколько десятков человек. Каждая организация-член платит ежегодный взнос взнос от 30 до 400 марок (из расчета 1 марка за каждого индивидуального члена, но не меньше и не больше указанных сумм). Организация будет иметь свои голоса на собрании только в том случае, если у нее нет задолженности по взносам. Обычно делегируется один представитель с определенным числом голосов. Один и тот же человек может представлять разные организации и иметь, таким образом, 3-5 голосов. На собрании избираются председатель, два заместителя, секретарь и казначей.

Помимо обычных отчетов председателя и казначея, на проходившем собрании обсуждались программы и проекты DDA: подготовка очередного издания Красного списка (аналог нашей Красной книги), мониторинг массовых видов, учеты численности околотовных птиц, проект "Атлас-2000" - новый атлас гнездящихся птиц Германии. Были вручены также 2 премии по полевой орнитологии. Председателем DDA вновь избран берлинский орнитолог Klaus Witt.

В.Н. Грищенко